

BO‘LAJAK INGLIZ TILI O‘QITUVCHILARINING OG‘ZAKI NUTQ MALAKASINI TAKOMILLASHTIRISHNING METODIK USULLARI

Abdullayeva Dilrabo Qo‘chqorali qizi

o‘qituvchi, Xorijiy tillar fakulteti

Namangan davlat pedagogika instituti, Namangan, O‘zbekiston

E-mail: dilrabo409@gmail.com

Tel.: +998 (93) 240-04-96

ORCID: 0009-0002-8512-6413

Annotatsiya.

Maqolada bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining og‘zaki nutq (speaking) malakasini takomillashtirishga qaratilgan metodik usullarning nazariy-pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi — kommunikativ yondashuv doirasida og‘zaki nutq malakasini shakllantirishning ilmiy-metodik tamoyillarini aniqlash va ularning samaradorligini nazariy jihatdan asoslashdan iborat. Tadqiqot nazariy-tahliliy metodologiyaga asoslanib, xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy ishlari qiyosiy tahlil qilindi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, og‘zaki nutq malakasini rivojlantirishda kommunikativ vaziyatlar, interaktiv texnologiyalar va reflektiv amaliyotning uyg‘unlashuvi eng samarali yondashuv hisoblanadi. Tadqiqot natijalari oliy ta‘lim muassasalarida chet tili o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonini takomillashtirishda foydalanilishi mumkin.

Kalit so‘zlar: *og‘zaki nutq malakasi, kommunikativ kompetensiya, metodik usullar, bo‘lajak o‘qituvchilar, ingliz tili, interaktiv ta‘lim, kommunikativ yondashuv, til ta‘limi.*

МЕТОДИЧЕСКИЕ СПОСОБЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НАВЫКОВ УСТНОЙ РЕЧИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация.

В статье анализируются теоретико-педагогические основы методических приёмов, направленных на совершенствование навыков устной речи (speaking) будущих учителей английского языка. Цель исследования — выявить научно-методические принципы формирования навыков устной речи в рамках коммуникативного подхода и теоретически обосновать их эффективность. Исследование основано на теоретико-аналитической методологии, проведён сравнительный анализ научных трудов зарубежных и отечественных учёных. Результаты показывают,

что наиболее эффективным подходом к развитию устной речи является интеграция коммуникативных ситуаций, интерактивных технологий и рефлексивной практики. Результаты исследования могут быть использованы для совершенствования процесса подготовки учителей иностранных языков в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: навыки устной речи, коммуникативная компетенция, методические приёмы, будущие учителя, английский язык, интерактивное обучение, коммуникативный подход, языковое образование.

METHODOLOGICAL APPROACHES TO IMPROVING THE ORAL SPEECH SKILLS OF PRE-SERVICE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS

Abstract.

The article analyses the theoretical and pedagogical foundations of methodological techniques aimed at improving the speaking skills of prospective English language teachers. The purpose of the study is to identify the scientific and methodological principles of developing speaking skills within the framework of the communicative approach and to provide a theoretical justification of their effectiveness. The research is based on a theoretical-analytical methodology, with a comparative analysis of the scholarly works of foreign and domestic researchers. The findings indicate that the most effective approach to developing speaking skills is the integration of communicative situations, interactive technologies, and reflective practice. The results of the study can be used to improve the process of training foreign language teachers in higher education institutions.

Keywords: speaking skills, communicative competence, methodological techniques, prospective teachers, English language, interactive learning, communicative approach, language education.

1. Kirish

Zamonaviy globallashuv sharoitida ingliz tili xalqaro muloqotning asosiy vositasiga aylandi va uni o'qitish sifatiga qo'yiladigan talablar tobora oshib bormoqda. O'zbekiston Respublikasida chet tillarini o'qitish tizimini takomillashtirishga qaratilgan davlat siyosati doirasida bo'lajak chet tili o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini, ayniqsa ularning og'zaki nutq (speaking) malakasini rivojlantirish dolzarb pedagogik muammoga aylangan. Til o'qituvchisi nafaqat grammatik va leksik bilimlarga ega bo'lishi, balki o'zi ham erkin, ravon va kommunikativ jihatdan to'g'ri nutq namunasini namoyish eta olishi zarur, chunki o'qituvchining nutqi talabalar uchun bevosita til modeli vazifasini bajaradi.

Chet tillarni bilish darajasiga qo'yilayotgan zamonaviy talablar Yevropa til kompetensiyasining umumiy mezonlari (CEFR) bilan uyg'unlashtirilmoqda. Ushbu mezonlarga ko'ra, til o'qituvchisi kamida B2–C1 darajadagi kommunikativ kompetensiyaga ega bo'lishi kutiladi, bu esa o'z fikrini erkin, batafsil va aniq ifodalash, turli mavzularda spontan suhbat qura olish hamda nutqni vaziyatga moslashtirish malakalarini qamrab oladi. Aynan og'zaki nutq mahorati o'qituvchining til darajasini eng yorqin namoyon etuvchi ko'rsatkichlardan biridir.

Og'zaki nutq malakasi til kompetensiyasining eng murakkab va integrativ tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. U bir vaqtning o'zida lingvistik (fonetik, leksik, grammatik), diskursiv, sotsiolingvistik va strategik komponentlarni qamrab oladi. Shu sababli bo'lajak o'qituvchilarda mazkur malakani shakllantirish murakkab, ko'p bosqichli va izchil metodik tizimni talab qiladi. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim muassasalarida og'zaki nutqni rivojlantirishga ko'pincha yetarlicha tizimli yondashuv qo'llanilmaydi va bu jarayon ko'pincha stixiyali tarzda kechadi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi quyidagi qarama-qarshilik bilan belgilanadi: bir tomondan, jamiyat tomonidan kommunikativ jihatdan kompetent til o'qituvchisiga bo'lgan ehtiyojning ortishi, ikkinchi tomondan, oliy ta'lim amaliyotida og'zaki nutq malakasini maqsadli ravishda takomillashtirishga qaratilgan yagona, ilmiy asoslangan metodik tizimning yetishmasligi.

Bo'lajak o'qituvchining og'zaki nutqi alohida mas'uliyat yuklaydi, chunki u kelajakda o'z o'quvchilari uchun "tirik til muhiti"ni yaratuvchi shaxsga aylanadi. Agar o'qituvchining o'zi nutqida ikkilanish, fonetik xatolar yoki kommunikativ noaniqlikka yo'l qo'ysa, bu bilvosita o'quvchilarning til o'zlashtirish sifatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, og'zaki nutq malakasini takomillashtirish bo'lajak o'qituvchini tayyorlashning markaziy vazifalaridan biri sifatida qaralishi lozim. Bundan tashqari, o'qituvchining ravon va ishonchli nutqi auditoriyada psixologik qulay muhit yaratadi, talabalarning motivatsiyasini oshiradi va ularni faol nutqiy faoliyatga undaydi.

Zamonaviy psixolingvistik tadqiqotlar og'zaki nutqning shakllanishi murakkab kognitiv jarayon ekanligini ko'rsatadi. Nutq hosil qilish jarayonida fikrni shakllantirish, til vositalarini tanlash, ularni grammatik jihatdan to'g'ri tuzish va talaffuz qilish bosqichlari deyarli bir vaqtning o'zida, real vaqt rejimida amalga oshiriladi. Aynan shu jihat og'zaki nutqni yozma nutqdan tubdan farqlaydi va uni o'qitishda maxsus metodik yondashuvlarni talab qiladi. O'qituvchi nutqida bu jarayonlarning avtomatlashgan darajada kechishi esa uzoq muddatli, izchil amaliyot natijasida shakllanadi.

Tadqiqotning maqsadi — bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining og'zaki nutq malakasini takomillashtirishning nazariy-pedagogik asoslarini va metodik

usullarini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: ogʻzaki nutq malakasining mohiyati va tarkibiy tuzilishini nazariy jihatdan tahlil qilish; mavzuga oid xorijiy va mahalliy ilmiy adabiyotlarni qiyosiy oʻrganish; ogʻzaki nutqni rivojlantirishning samarali metodik usullarini tasniflash va ularning didaktik imkoniyatlarini ochib berish; metodik usullarni yaxlit tizimga birlashtirishning nazariy modelini ishlab chiqish.

2. Adabiyotlar tahlili

Ogʻzaki nutq malakasini shakllantirish muammosi chet tili metodikasida uzoq yillardan beri tadqiq etilib kelinmoqda. Kommunikativ yondashuvning nazariy ildizlari D. Hymes [1] tomonidan kiritilgan «kommunikativ kompetensiya» tushunchasiga borib taqaladi. U tilni nafaqat grammatik toʻgʻrilik, balki uning ijtimoiy kontekstga mosligi nuqtai nazaridan ham baholash zarurligini asoslab berdi. Keyinchalik M. Canale va M. Swain [2] kommunikativ kompetensiyaning toʻrt tarkibiy qismini — grammatik, sotsiolingvistik, diskursiv va strategik komponentlarni ajratib koʻrsatishdi. Ushbu klassik model bugungi kunda ham ogʻzaki nutqni oʻqitishning nazariy asosi boʻlib xizmat qilmoqda.

Soʻnggi yillardagi tadqiqotlar kommunikativ til oʻqitish (CLT) yondashuvining samaradorligini empirik jihatdan tasdiqlashga qaratilgan. L. Qasserras [3] tomonidan oʻtkazilgan tizimli sharh CLT yondashuvi oʻquvchiga yoʻnaltirilgan taʼlim va kommunikativ koʻnikmalarni rivojlantirishda yuqori samara berishini, biroq lingvistik aniqlikni taʼminlashda maʼlum cheklovlarga ega ekanligini koʻrsatdi. Bu xulosa ravonlik va aniqlik oʻrtasidagi muvozanat masalasining dolzarbligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Boʻlajak oʻqituvchilarning kasbiy tayyorgarligi kontekstida ogʻzaki nutqni oʻqitish strategiyalari alohida oʻrganilmoqda. J. A. Miranda va A. Y. Wahyudin [4] boʻlajak oʻqituvchilarning oʻquvchilar nutqini rivojlantirishda qoʻllaydigan strategiyalarini tahlil qilib, eng samarali yondashuv sifatida interaktiv va vaziyatli mashqlarni koʻrsatishdi. Tadqiqotchilarning fikricha, boʻlajak oʻqituvchi avval oʻzi mazkur strategiyalarni amaliyotda oʻzlashtirishi, soʻngra ularni kasbiy faoliyatida qoʻllashi lozim.

Zamonaviy bosqichda ogʻzaki nutqni rivojlantirishda raqamli texnologiyalar va sunʼiy intellektning roli tobora ortib bormoqda. J. Fathi, M. Rahimi va A. Derakhshan [5] oʻtkazgan eksperimental tadqiqot sunʼiy intellekt vositasida tashkil etilgan kommunikativ mashqlar anʼanaviy yondashuvga nisbatan ogʻzaki nutq ravonligi, talaffuz va muloqotga tayyorlikni sezilarli darajada oshirishini isbotladi. A. Kullick [6] esa boshlangʻich sinf boʻlajak va amaldagi oʻqituvchilarining texnologiya bilan boyitilgan nutqiy topshiriqlarga munosabatini oʻrganib, ularning ijobiy salohiyatini, biroq metodik tayyorgarlik zarurligini taʼkidladi.

Sun'iy intellekt bilan muloqotga tayyorlik (AI-WTC) muammosi ham faol tadqiq etilmoqda. Z. Cui, H. Yang va H. Xu [7] turli interaktiv vaziyatlarning o'rganuvchilarda texnologiyani qabul qilish va muloqotga tayyorlikka ta'sirini sotsiomadaniy nazariya doirasida tahlil qildilar. J. Tang va hammualliflar [8] esa o'z-o'zini belgilash nazariyasi nuqtai nazaridan o'z-o'ziga ishonch, qat'iyat, nutqdan zavqlanish va tashvish kabi omillarning muloqotga tayyorlikka ta'sirini o'rgandilar. Bu tadqiqotlar affektiv omillarning og'zaki nutqni rivojlantirishdagi muhim rolini ko'rsatadi.

Mahalliy ilmiy maktabda ham chet tili o'qitish metodikasi faol rivojlanmoqda. J. Jalolov [9] chet tillarni o'qitish metodikasining umumiy nazariy asoslarini ishlab chiqib, kommunikativ yo'naltirilgan ta'lim tamoyillarini O'zbekiston ta'lim sharoitiga moslashtirishga hissa qo'shgan. So'nggi yillarda mahalliy mualliflar e'tiborini raqamli ta'lim muhitida og'zaki nutqni rivojlantirish masalalari tortmoqda; masalan, Zh. Pulpitov va R. Zainiddinova [10] EFL sinflarida nutqni rag'batlantirishning amaliy strategiyalarini tavsiflashgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, tadqiqotchilarning aksariyati kommunikativ yondashuvning ustuvorligini va raqamli texnologiyalarning istiqbolini tan oladi. Kommunikativ kompetensiya nazariyasining klassik asoslari [1, 2] bugungi kunda ham zamonaviy raqamli yondashuvlar bilan uyg'unlikda dolzarbligicha qolmoqda. Biroq aynan bo'lajak o'qituvchilar — ya'ni nutqi kelajakda boshqalar uchun namuna bo'ladigan toifa — uchun mo'ljallangan, an'anaviy kommunikativ usullarni zamonaviy interaktiv va reflektiv vositalar bilan uyg'unlashtiruvchi yaxlit metodik tizim masalasi yetarlicha o'rganilmagan. Mavjud tadqiqotlar ko'pincha alohida usul yoki texnologiyaga qaratilgan bo'lib, ularni izchil tizimga birlashtirish masalasi ochiq qolmoqda. Aynan shu bo'shliq ushbu tadqiqotning ilmiy yangiligini belgilaydi.

3. Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot nazariy-tahliliy (theoretical-analytical) metodologiyaga asoslanadi. Mazkur yondashuv tanlanishining sababi shundaki, og'zaki nutq malakasini takomillashtirishning metodik usullari avval nazariy jihatdan asoslanishi, tasniflanishi va tizimlashtirilishi zarur. Tadqiqotda quyidagi nazariy metodlardan foydalanildi:

- 1) **Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish va sintez qilish** — chet tili metodikasi, pedagogika va psixolingvistika sohasidagi xorijiy va mahalliy manbalarni o'rganish hamda ularning g'oyalarini umumlashtirish.
- 2) **Qiyosiy-tahliliy metod** — turli ilmiy maktablar va mualliflarning og'zaki nutqni rivojlantirishga oid yondashuvlarini taqqoslash, ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash.

- 3) **Tizimli-struktur tahlil** — ogʻzaki nutq malakasini yaxlit tizim sifatida koʻrib chiqish va uning tarkibiy komponentlari oʻrtasidagi oʻzaro bogʻliqlikni aniqlash.
- 4) **Tasniflash (klassifikatsiya) metodi** — metodik usullarni didaktik belgilariga koʻra guruhlash va tizimlashtirish.

Tadqiqotning nazariy bazasini kommunikativ til oʻqitish nazariyasi (CLT), faoliyatga asoslangan yondashuv hamda shaxsga yoʻnaltirilgan taʼlim konsepsiyasi tashkil etadi. Tahlil obyekti sifatida 2018–2025-yillarda nashr etilgan ilmiy maqolalar, monografiyalar va metodik qoʻllanmalar tanlab olindi. Manbalarni tanlashda ularning ilmiy ishonchliligi, dolzarbligi va mavzuga bevositaligi mezonlariga amal qilindi.

Tadqiqot jarayoni uch bosqichda amalga oshirildi. Birinchi bosqichda muammoning nazariy holati oʻrganildi: ogʻzaki nutq malakasi, kommunikativ kompetensiya va metodik usullar tushunchalari aniqlashtirildi, ularning oʻzaro munosabati belgilandi. Ikkinchi bosqichda turli ilmiy maktablarga mansub manbalar qiyosiy tahlil qilindi, metodik usullar toʻplandi va didaktik belgilariga koʻra guruhlandi. Uchinchi bosqichda olingan natijalar umumlashtirildi va integratsiyalashgan metodik modelning nazariy asoslari ishlab chiqildi.

Tadqiqotning ishonchliligi quyidagi omillar bilan taʼminlandi: nazariy asoslarning fundamental ilmiy manbalarga tayanishi, tahlil etilgan manbalarning yetarli miqdori va xilma-xilligi, metodologik yondashuvning tadqiqot maqsadiga muvofiqligi hamda olingan xulosalarning ichki mantiqiy izchilligi. Tadqiqot doirasidan empirik eksperiment chiqarib qoldirilgan boʻlib, bu nazariy modelni keyingi bosqichda amaliy tekshirish uchun ochiq qoldiradi.

Tadqiqotda qoʻllanilgan tasniflash mezonlari quyidagicha asoslandi. Metodik usullarni guruhlashda asosiy mezon sifatida ularning nutqiy faoliyat tsiklidagi funksional oʻrni tanlandi: usul nutqni hosil qilishga, uni qoʻllab-quvvatlovchi texnologik muhitga yoki nutqni tahlil qilib baholashga yoʻnaltirilganmi degan savol asos qilib olindi. Qoʻshimcha mezon sifatida usulning qaysi kommunikativ kompetensiya komponentini ustuvor ravishda rivojlantirishi hisobga olindi. Bu ikki mezonning birgalikda qoʻllanilishi usullarni bir-birini istisno qiluvchi emas, balki oʻzaro toʻldiruvchi guruhlariga ajratish imkonini berdi, bu esa keyinchalik ularni yagona modelga birlashtirish uchun nazariy zamin yaratdi.

4. Natijalar va tahlil

Nazariy tahlil natijasida boʻlajak ingliz tili oʻqituvchilarining ogʻzaki nutq malakasini takomillashtirishning metodik usullari uch asosiy guruhga tasniflandi.

Bu tasnif usullarning didaktik vazifasi va nutqiy faoliyatning qaysi bosqichiga yo'naltirilganligiga asoslanadi.

Tasnifga o'tishdan oldin og'zaki nutq malakasining tarkibiy tuzilishini aniqlashtirish lozim. Tahlil shuni ko'rsatdiki, og'zaki nutq malakasi to'rt o'zaro bog'liq komponentdan iborat: lingvistik komponent (fonetik, leksik va grammatik vositalarni bilish va qo'llash), diskursiv komponent (yaxlit, mantiqiy bog'langan nutq qura olish), sotsiolingvistik komponent (nutqni vaziyat va suhbatdoshga moslashtirish) hamda strategik komponent (kommunikativ qiyinchiliklarni yengish usullaridan foydalanish). Samarali metodik tizim bu komponentlarning barchasini muvozanatli ravishda rivojlantirishi kerak. Quyida tasniflangan usullar guruhlari aynan shu komponentlarning turli jihatlariga yo'naltirilgan.

4.1. Kommunikativ-vaziyatli usullar

Ushbu usullar guruhi tabiiy muloqotga maksimal darajada yaqin sharoit yaratishga qaratilgan. Bularga rolli o'yinlar (role-play), simulyatsiya, muammoli vaziyatlarni hal qilish (problem-solving) va munozaralar (debates) kiradi. Bu usullarning didaktik qiymati shundaki, ular og'zaki nutqni real kommunikativ ehtiyojga bog'laydi va talabalarni o'z fikrini erkin ifodalashga undaydi. Bo'lajak o'qituvchilar uchun bu usullar ikki yoqlama foyda beradi: ham o'z nutq malakasini rivojlantiradi, ham kelajakda o'zi qo'llaydigan metodik repertuarni boyitadi.

Rolli o'yinlar talabalarga turli ijtimoiy rollarni o'ynash orqali nutqiy xulq-atvorning xilma-xil namunalarini sinab ko'rish imkonini beradi. Bu usul, ayniqsa, sotsiolingvistik kompetensiyani — ya'ni nutqni vaziyat, suhbatdosh va kommunikativ maqsadga moslashtirish malakasini rivojlantirishda samaralidir. Munozaralar esa argumentlashgan nutqni, o'z pozitsiyasini himoya qilish va raqib dalillariga javob berish malakasini shakllantiradi. Bo'lajak o'qituvchi uchun bu malaka muhim, chunki u kelajakda auditoriyani boshqarish va savol-javob jarayonini tashkil etishda zarur bo'ladi.

Muammoli vaziyatlarni hal qilish usuli talabalarni real yoki shartli muammoni jamoaviy muhokama qilish orqali yechishga yo'naltiradi. Bu jarayonda nutq vositadan emas, balki maqsadga erishish vositasiga aylanadi, bu esa tilni o'zlashtirishning eng tabiiy yo'lidir. Simulyatsiya esa kengroq, ko'p bosqichli vaziyatlarni modellashtirib, talabalarni uzoq muddatli kommunikativ faoliyatga jalb etadi.

4.2. Interaktiv-texnologik usullar

Mazkur guruhga raqamli vositalar yordamida amalga oshiriladigan usullar kiradi: podkast yaratish, videoprezentatsiyalar, onlayn munozara platformalari, til almashinuvi (language exchange) dasturlari hamda sun'iy intellektga asoslangan suhbat ilovalari. Bu usullar nutq amaliyotini auditoriya doirasidan tashqariga

chiqarib, mustaqil ta'lim imkoniyatlarini kengaytiradi. Tadqiqotlar AI vositasida tashkil etilgan interaktiv mashqlar o'rganuvchilarning nutq ravonligi va muloqotga tayyorligini sezilarli oshirishini ko'rsatadi [5]. Shuningdek, ovozli yozib olish va keyinchalik tahlil qilish (self-recording) texnikasi talabaga o'z nutqidagi kamchiliklarni mustaqil aniqlash imkonini beradi.

Podkast yaratish usuli talabani o'z nutqini bir necha bor takrorlash, tahrirlash va takomillashtirishga undaydi, bu esa fonetik aniqlik va nutq ravonligini sezilarli darajada oshiradi. Videoprezentatsiya tayyorlash jarayonida talaba nafaqat og'zaki nutq, balki nutqning paralingvistik vositalari — imo-ishora, mimika, ko'z bilan aloqa kabi elementlarni ham nazorat qilishni o'rganadi. Bo'lajak o'qituvchi uchun bu jihat alohida ahamiyatga ega, chunki samarali o'qituvchilik faoliyati so'zsiz muloqot vositalarini mohirona qo'llashni talab qiladi.

Raqamli texnologiyalarning yana bir muhim afzalligi — ular individuallashtirilgan ta'limga imkon yaratishidir. Har bir talaba o'z sur'atida, o'ziga qulay vaqtda nutq amaliyoti bilan shug'ullanishi mumkin. Sun'iy intellektga asoslangan zamonaviy til ilovalari esa talaffuzni real vaqtda baholash va tuzatish imkoniyatini taqdim etadi. Biroq texnologik usullarning samaradorligi ularning aniq didaktik maqsad bilan, metodik jihatdan asoslangan tarzda qo'llanilishiga bog'liq; texnologiyaning o'zi avtomatik ravishda natija bermaydi.

4.3. Reflektiv-baholash usullari

Bu usullar guruhi nutqiy faoliyatni ongli ravishda nazorat qilish va takomillashtirishga yo'naltirilgan. Ularga o'zaro baholash (peer assessment), o'z-o'zini baholash (self-assessment), nutqiy portfolio yuritish va reflektiv kundalik kiradi. Bo'lajak o'qituvchilar uchun reflektiv amaliyot alohida ahamiyatga ega, chunki u nafaqat o'z nutqini, balki kelajakda o'quvchilar nutqini baholash malakasini ham shakllantiradi.

O'zaro baholash jarayonida talabalar bir-birining nutqini ma'lum mezonlar asosida tahlil qiladilar. Bu usul ikki yoqlama ta'lim effektini beradi: baholovchi talaba baholash mezonlarini chuqurroq o'zlashtiradi, baholanayotgan talaba esa tashqi, obyektiv fikr-mulohaza oladi. Bo'lajak o'qituvchi uchun boshqalar nutqini tahlil qilish malakasi bevosita kasbiy kompetentlikning bir qismi hisoblanadi. O'z-o'zini baholash esa metakognitiv malakani — ya'ni o'z ta'lim faoliyatini kuzatish va boshqarish qobiliyatini rivojlantiradi.

Nutqiy portfolio talabaning ma'lum davr mobaynidagi nutqiy namunalarini to'plab boradi va uning rivojlanish dinamikasini kuzatish imkonini beradi. Bu vosita talabaga o'z taraqqiyotini ko'rish orqali motivatsiyani saqlash, o'qituvchiga esa baholashni obyektivlashtirish imkonini beradi. Reflektiv kundalik esa talabani

har bir nutqiy faoliyatdan keyin o'z yutuq va kamchiliklarini tahlil qilishga o'rgatadi, bu esa mustaqil ta'lim ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

1-jadval. Og'zaki nutqni rivojlantirish metodik usullarining qiyosiy tavsifi

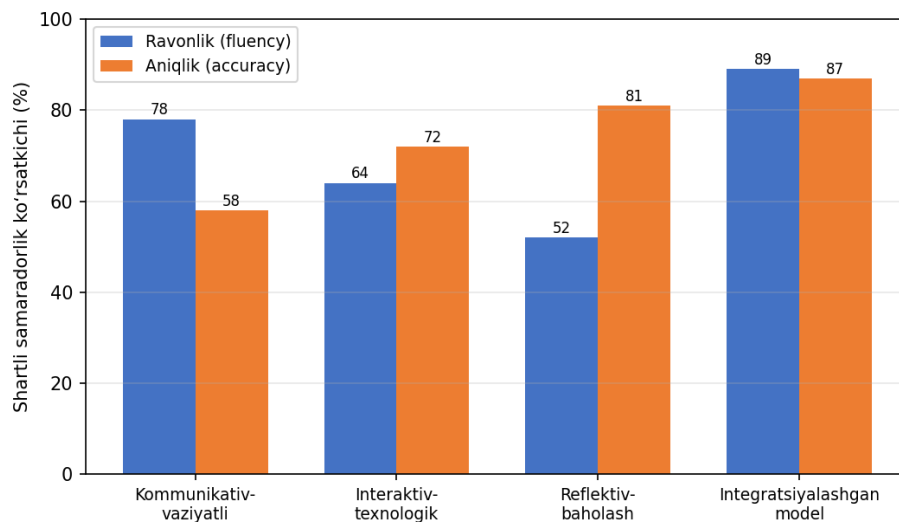
Usullar guruhi	Asosiy texnikalar	Rivojlantiriladigan komponent
Kommunikativ-vaziyatli	Rolli o'yin, simulyatsiya, munozara	Ravonlik (fluency), strategik kompetensiya
Interaktiv-texnologik	Podkast, videoprezentatsiya, self-recording	Mustaqillik, fonetik aniqlik
Reflektiv-baholash	Peer/self-assessment, portfolio	Metakognitiv malaka, aniqlik (accuracy)

Manba: muallif tomonidan nazariy tahlil asosida tuzilgan.

Uch guruh usullarining qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, ularning hech biri yakka holda to'liq samara bermaydi. Kommunikativ-vaziyatli usullar ravonlikni oshirsa-da, aniqlikni nazorat qilishni ta'minlamaydi; reflektiv usullar aniqlikni rivojlantirsa-da, yetarlicha nutqiy amaliyot bermaydi. Shu sababli nazariy tahlil asosida quyidagi xulosa shakllandi: og'zaki nutq malakasini takomillashtirishning eng samarali yo'li — uch guruh usullarni integratsiyalashgan, bosqichli tizimga birlashtirishdir.

1-jadvalda keltirilgan qiyosiy tavsif har bir guruhning didaktik “mas'uliyat sohasi”ni aniq ko'rsatadi. Kommunikativ-vaziyatli usullar nutqning dinamik, jonli tomonini, interaktiv-texnologik usullar uning mustaqil va texnik takomillashuvini, reflektiv-baholash usullari esa ongli nazorat va o'zini rivojlantirish jihatini ta'minlaydi. Bu uch o'lcham birgalikda og'zaki nutq malakasining yaxlit “hajmiy” modelini hosil qiladi. Aynan shu yaxlitlik prinsipi taklif etilayotgan metodik tizimning asosiy g'oyasini tashkil etadi.

Taklif etilayotgan integratsiyalashgan model uch bosqichni o'z ichiga oladi: tayyorgarlik bosqichida til materiallari o'zlashtiriladi va interaktiv vositalar yordamida mustahkamlanadi; amaliy bosqichda kommunikativ-vaziyatli usullar orqali nutqiy faollik ta'minlanadi; baholash bosqichida esa reflektiv usullar yordamida nutq tahlil qilinadi va keyingi rivojlanish yo'nalishlari belgilanadi. Mazkur model bo'lajak o'qituvchilarda nafaqat og'zaki nutq malakasini, balki uni o'qitish kompetensiyasini ham parallel ravishda shakllantirish imkonini beradi.

1-diagramma. Metodik usullar guruhlarining ravonlik va aniqlikni rivojlantirishdagi qiyosiy samaradorligi (nazariy baholash asosida)

1-diagrammada keltirilgan nazariy baholash shuni ko‘rsatadiki, har bir usullar guruhi o‘ziga xos kuchli tomonga ega: kommunikativ-vaziyatli usullar ravonlikni eng yuqori darajada (78%) rivojlantirsa, reflektiv-baholash usullari aniqlik ko‘rsatkichini (81%) yetakchi qiladi. Integratsiyalashgan model esa har ikki ko‘rsatkich bo‘yicha (89% va 87%) eng muvozanatli va yuqori natijani ta‘minlaydi. Bu nazariy tahlil yagona usulga tayanishdan ko‘ra, ularni uyg‘unlashtirishning afzalligini yaqqol tasdiqlaydi.

Integratsiyalashgan modelning samaradorligi uning sikllik (tsiklik) tabiatida ham namoyon bo‘ladi. Baholash bosqichida olingan natijalar keyingi siklning tayyorgarlik bosqichi uchun asos bo‘lib xizmat qiladi: aniqlangan kamchiliklar yangi til materialini tanlashda hisobga olinadi. Shu tariqa ta‘lim jarayoni yopiq emas, balki spiral shaklda rivojlanuvchi tizimga aylanadi, bunda har bir sikl talabani malakaning yuqoriroq darajasiga olib chiqadi. Bu yondashuv Thornburyning bosqichli modeli hamda Nation tomonidan taklif etilgan ravonlikni rivojlantirish tamoyili bilan uyg‘unlashadi.

Bo‘lajak o‘qituvchi kontekstida integratsiyalashgan modelning yana bir muhim jihati — uning “o‘rganish orqali o‘rgatishga tayyorgarlik” (learning-to-teach) tamoyiliga mosligidir. Talaba har bir metodik usulni o‘zida sinab ko‘rar ekan, u bir vaqtning o‘zida ham o‘rganuvchi, ham bo‘lajak metodist pozitsiyasida bo‘ladi. Bu esa nazariy bilimlarning amaliy ko‘nikmaga, amaliy ko‘nikmaning esa metodik kompetentlikka aylanishini ta‘minlaydi. Mazkur ikki yoqlama ta‘lim effekti integratsiyalashgan modelni boshqa, faqat til malakasiga yo‘naltirilgan yondashuvlardan ajratib turadi.

5. Xulosa

O'tkazilgan nazariy-tahliliy tadqiqot bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining og'zaki nutq malakasini takomillashtirish murakkab, ko'p komponentli pedagogik jarayon ekanligini ko'rsatdi. Tadqiqot natijasida quyidagi asosiy xulosalarga kelindi.

Birinchidan, og'zaki nutq malakasi lingvistik, diskursiv, sotsiolingvistik va strategik komponentlarni o'z ichiga olgan integrativ tuzilma bo'lib, uni rivojlantirish yaxlit metodik yondashuvni talab qiladi. Ikkinchidan, ilmiy adabiyotlar tahlili kommunikativ yondashuvning ustuvorligini tasdiqladi, biroq bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy konteksti uchun maxsus metodik tizim yetarlicha ishlab chiqilmaganligini ko'rsatdi.

Uchinchidan, metodik usullar uch guruhga — kommunikativ-vaziyatli, interaktiv-texnologik va reflektiv-baholash usullariga tasniflandi. Tadqiqotning asosiy ilmiy natijasi shundaki, mazkur uch guruh usullarning integratsiyalashgan, bosqichli qo'llanilishi alohida usullarga nisbatan sezilarli darajada yuqori samaradorlik beradi.

To'rtinchidan, taklif etilgan integratsiyalashgan model tsiklik va spiral xususiyatga ega bo'lib, baholash bosqichi natijalarini keyingi ta'lim siklining boshlang'ich nuqtasiga aylantiradi. Bu esa og'zaki nutq malakasini uzluksiz, izchil rivojlantirishni ta'minlaydi. Bundan tashqari, model bo'lajak o'qituvchilar uchun "o'rganish orqali o'rgatishga tayyorgarlik" tamoyilini amalga oshirib, til malakasi bilan metodik kompetentlikni parallel shakllantiradi.

Tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida chet tili o'qituvchilarini tayyorlash dasturlarini takomillashtirishda, metodik qo'llanmalar ishlab chiqishda va o'qituvchi malakasini oshirish kurslarida amaliy ahamiyatga ega. Kelgusi tadqiqotlarda taklif etilgan integratsiyalashgan modelning empirik samaradorligini pedagogik eksperiment orqali tekshirish istiqbolli yo'nalish hisoblanadi.

Tadqiqotning nazariy ahamiyati shundaki, u og'zaki nutqni rivojlantirish metodik usullarini yagona ilmiy asosda tasniflashga va ularning didaktik imkoniyatlarini tizimli tarzda ochib berishga harakat qiladi. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy konteksti uchun maxsus ishlab chiqilgan integratsiyalashgan model esa chet tili metodikasi nazariyasiga ma'lum hissa qo'shadi. Shu bilan birga, tadqiqot nazariy xarakterga ega bo'lib, taklif etilgan model amaliyotda sinovdan o'tkazilishi va aniq pedagogik sharoitlarga moslashtirilishi zarurligini ta'kidlash lozim. Kelajakdagi izlanishlar mazkur modelning turli til darajalari va ta'lim formatlari uchun moslashuvchanligini o'rganishga qaratilishi mumkin.

Mualliflar bayonotlari

Mualliflar hissasi. Maqola yagona muallif tomonidan to'liq mustaqil ravishda tayyorlangan: tadqiqot konsepsiyasi, adabiyotlar tahlili, natijalarni shakllantirish va matnni yozish.

Manfaatlar to'qnashuvi. Muallif manfaatlar to'qnashuvi mavjud emasligini bildiradi.

Moliyalashtirish manbai. Tadqiqot hech qanday tashqi grant yoki moliyaviy ko'mak hisobiga amalga oshirilmagan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hymes D. On Communicative Competence // Sociolinguistics / J. B. Pride, J. Holmes (eds.). — Harmondsworth: Penguin, 1972. — P. 269–293.
2. Canale M., Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing // Applied Linguistics. — 1980. — Vol. 1, № 1. — P. 1–47. <https://doi.org/10.1093/applin/1.1.1>
3. Qasserras L. Systematic Review of Communicative Language Teaching (CLT) in Language Education: A Balanced Perspective // European Journal of Education and Pedagogy. — 2023. — Vol. 4, № 6. — P. 17–23. <https://doi.org/10.24018/ejedu.2023.4.6.763>
4. Miranda J. A., Wahyudin A. Y. Pre-service teachers' strategies in improving students' speaking skills // Journal of English Language Teaching and Learning. — 2023. — Vol. 4, № 1. — P. 40–47. <https://doi.org/10.33365/jeltl.v4i1.3132>
5. Fathi J., Rahimi M., Derakhshan A. Improving EFL learners' speaking skills and willingness to communicate via artificial intelligence-mediated interactions // System. — 2024. — Vol. 121. — Art. 103254. <https://doi.org/10.1016/j.system.2024.103254>
6. Kullick A. Primary EFL teachers' perceptions of technology to support speaking // ELT Journal. — 2025. — ccaf036. <https://doi.org/10.1093/elt/ccaf036>
7. Cui Z., Yang H., Xu H. The Effects of Interaction Scenarios on EFL Learners' Technology Acceptance and Willingness to Communicate with AI // Behavioral Sciences. — 2025. — Vol. 15, № 10. — Art. 1391. <https://doi.org/10.3390/bs15101391>
8. Tang J., Zhang A., Sun M., Leng X., Luo L. Drivers of willingness to communicate with generative AI // Frontiers in Psychology. — 2026. — Vol. 17. — Art. 1754495. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2026.1754495>
9. Жалолов Ж. Чет тил ўқитиш методикаси. — Тошкент: Ўқитувчи, 2012. — 432 б.

10. Pulpitov Zh., Zainiddinova R. Teaching strategies to promote speaking in EFL classes // Science and Innovation. — 2024. — Vol. 1, № 1. — P. 316–318.

References

1. Hymes, D. (1972). On Communicative Competence. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics* (pp. 269–293). Harmondsworth: Penguin.
2. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*, 1(1), 1–47. <https://doi.org/10.1093/applin/1.1.1>
3. Qasserras, L. (2023). Systematic Review of Communicative Language Teaching (CLT) in Language Education: A Balanced Perspective. *European Journal of Education and Pedagogy*, 4(6), 17–23. <https://doi.org/10.24018/ejedu.2023.4.6.763>
4. Miranda, J. A., & Wahyudin, A. Y. (2023). Pre-service teachers' strategies in improving students' speaking skills. *Journal of English Language Teaching and Learning*, 4(1), 40–47. <https://doi.org/10.33365/jeltl.v4i1.3132>
5. Fathi, J., Rahimi, M., & Derakhshan, A. (2024). Improving EFL learners' speaking skills and willingness to communicate via artificial intelligence-mediated interactions. *System*, 121, 103254. <https://doi.org/10.1016/j.system.2024.103254>
6. Kullick, A. (2025). Primary EFL teachers' perceptions of technology to support speaking. *ELT Journal*, ccaf036. <https://doi.org/10.1093/elt/ccaf036>
7. Cui, Z., Yang, H., & Xu, H. (2025). The Effects of Interaction Scenarios on EFL Learners' Technology Acceptance and Willingness to Communicate with AI. *Behavioral Sciences*, 15(10), 1391. <https://doi.org/10.3390/bs15101391>
8. Tang, J., Zhang, A., Sun, M., Leng, X., & Luo, L. (2026). Drivers of willingness to communicate with generative AI. *Frontiers in Psychology*, 17, 1754495. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2026.1754495>
9. Jalolov, J. (2012). *Chet til o'qitish metodikasi [Methodology of Foreign Language Teaching]*. Tashkent: O'qituvchi.
10. Pulpitov, Zh., & Zainiddinova, R. (2024). Teaching strategies to promote speaking in EFL classes. *Science and Innovation*, 1(1), 316–318.